

РОЗДІЛ 1 «СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ»

Адамчук Г.О.,
викладач кафедри судової медицини та права,
Люта Н.О.,
викладач кафедри судової медицини та права,
Вінницький національний
медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця

МЕДИЧНЕ ПРАВО І ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ І ЛІКАРІВ ВІДПОВІДНО ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ

Збройний конфлікт в Україні актуалізував проблематику дотримання норм медичного права під час війни. Медичний нейтралітет – ключовий принцип міжнародного гуманітарного права (МГП), що вимагає захисту медичних працівників і пацієнтів, забезпечення доступу до медичної допомоги та гуманного поводження з пораненими без дискримінації [8, с. 1-2] [5].

Женевські конвенції 1949 року закріплюють ці норми: медичний персонал і установи охорони здоров'я мають бути недоторканими, а поранені та хворі – отримувати допомогу за будь-яких обставин [8, с. 1]. Події війни в Україні продемонстрували значну кількість порушень: пошкоджено або зруйновано сотні закладів охорони здоров'я, загинули медичні працівники, фіксуються напади на лікарні та машини швидкої допомоги [5].

Права пацієнтів під час збройного конфлікту.

Право на життя та гуманне поводження. Поранені і хворі, що перебувають поза боєм (*hors de combat*), підлягають особливому захисту. Відповідно до статті 12 Першої Женевської конвенції, вони повинні користуватися повагою та захистом [1]. Сторона, що їх утримує, зобов'язана гуманно поводитись та надавати догляд без дискримінації [1, с. 400-407]. Категорично заборонені посягання на життя, насильство, тортури, біологічні експерименти [1, с. 407-410], а також умисне залишення без медичної допомоги [1, с. 407-410]. Пріоритет у лікуванні встановлюється виключно за медичними показниками [1, с. 408-414].

Право на медичну допомогу. МГП гарантує пораненим і хворим право на необхідну медичну допомогу. Сторони конфлікту зобов'язані негайно збирати та лікувати поранених після бою [1, с. 469-478]. Четверта Женевська конвенція забороняє напад на цивільні лікарні та гарантує догляд за хворими цивільними [2].

Право на повагу людської гідності та інші особисті права. Міжнародне право забороняє примусові медичні втручання, не продиктовані станом здоров'я. Женевські конвенції прямо забороняють проведення медичних або наукових експериментів над пораненими [1, с. 407-410]. Також поважається право пацієнта на добровільну згоду та на медичну таємницю (ст. 39-1, ст. 43 Основ законодавства) [6, ст. 43] [6, ст. 39-1].

Права та захист медичних працівників під час війни.

Особливий захищений статус медичного персоналу. Медичний персонал, який виконує виключно медичні обов'язки, має статус некомбатантів [9, с. 58-62]. Згідно зі статтями 24-25 Першої Женевської конвенції, медики «користуються повагою та захистом за всіх обставин» [1, с. 652-656] [1, с. 660-664], якщо вони не беруть участі в бойових діях. Для їх розпізнавання використовується спеціальна символіка (червоний хрест, півмісяць) [9, с. 89-93].

Гарантії у разі потрапляння медиків у полон.

Медичний персонал, захоплений ворогом, не вважається військовополоненим і може бути затриманий виключно для надання допомоги полоненим військовим [1, с. 700-708] [9, с. 59-62]. Їм повинні створити умови для продовження професійних обов'язків [10, с. 118-127]. Затримані медпрацівники користуються привілеями військовополонених (ст. 28 Конвенції I) [1, с. 702-710] і не можуть бути примушені до робіт, не пов'язаних з медициною [10, с. 125-128].

Обов'язок неупередженого лікування.

Медичний персонал зобов'язаний надавати допомогу всім пораненим неупереджено, керуючись тільки медичною необхідністю [12, с. 85-93]. Кримінальним злочином є переслідування або покарання медиків за виконання ними професійних обов'язків, зокрема за лікування поранених ворогів [12, с. 99-102].

Воєнні злочини проти пацієнтів і медиків та відповідальність

Напади на медичні об'єкти і персонал. Навмисні обстріли медичних закладів, санітарного транспорту чи медичного персоналу кваліфікуються як серйозні порушення МГП. За Римським статутом Міжнародного кримінального суду, це воєнний злочин (ст. 8(2)(b)(ix)) [14, с. 167-175]. Женевські конвенції відносять це до грубих порушень, що тягнуть за собою міжнародну кримінальну відповідальність (ст. 50 Конвенції I, ст. 147 Конвенції IV) [1]. В Україні це розглядається як порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу України) [9, с. 105-108]. Обстріли лікарень (наприклад, пологовий будинок у Маріуполі), напади на машини швидкої допомоги – це грубе порушення принципів медичного нейтралітету [5].

Ненадання допомоги та жорстоке поводження. Умисне позбавлення поранених допомоги є формою жорстокого поводження. Свідоме ненадання медичної допомоги, блокування конвоїв або відмова лікувати полонених може кваліфікуватися як катування або нелюдське поводження – тяжкий воєнний злочин [1, с. 407-410].

Переслідування медиків за надання допомоги ворогу. Покарання лікарів за виконання професійного обов'язку, зокрема за лікування ворожих солдат чи цивільних, є грубим порушенням МГП. Стаття 16 Додаткового протоколу I чітко вказує, що медичний персонал не повинен піддаватися покаранню за діяльність, сумісну з медичною етикою [3]. Надання медичної допомоги не може трактуватися як «медичний колабораціонізм», якщо воно відповідає професійному обов'язку [12, с. 99-102].

Висновки

Женевські конвенції забезпечують всебічний захист пацієнтів і медичних працівників. Право поранених на допомогу та гуманність є непорушним. Порушення цих прав – від атак на госпіталі до катувань поранених або переслідування лікарів – становлять воєнні злочини і тягнуть за собою відповідальність згідно з міжнародним правом та законом України. Дотримання принципів медичного нейтралітету є вирішальним для порятунку життів і збереження гуманності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. Ratified by УРСР 03.07.1954, чинна для України. Офіційний переклад українською мовою: Закон №995_151. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151.
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. Ratified by УРСР 03.07.1954. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
3. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р. про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (08.06.1977). Ratified by УРСР 18.08.1989, чинний для України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України №2341-III від 05.04.2001 р. (ст.438 “Порушення законів та звичаїв війни”). Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131.
5. Сенюта І. Право громадського здоров'я та війна в Україні: сучасність і уроки на майбутнє. Вища школа адвокатури НААУ (блог). 15.08.2022. URL: hsa.org.ua... (дата звернення: 10.10.2025).
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України №2801-XII від 19.11.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. №4. ст.19. (зі змінами).
7. Діденко І. Бойові медики у полоні: що важливо знати про права та обов'язки, передбачені міжнародним гуманітарним правом. Інтерфакс-Україна (колонка). 12.02.2025. URL: interfax.com.ua... (дата звернення: 10.10.2025).
8. Штанько О.В., Кузнецова О.М. Міжнародно-правовий захист медичного нейтралітету в умовах збройного конфлікту. Вісник медичного права. 2022. Вип. 1. С. 1-5.

9. Коваленко В. В. Міжнародне гуманітарне право. Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2018. 450 с. (Використовуються с. 58-108).

10. Войцеховський В.О. Правовий статус військовополонених та медичного персоналу в полоні згідно з Женевськими конвенціями. Часопис Київського університету права. 2021. № 4. С. 115-130.

11. Резолюція Ради Безпеки ООН 2286 (2016). Protection of civilians in armed conflict (Protection of medical and health personnel and facilities).

12. Суворов М.Ю. Медична етика та деонтологія в умовах військового конфлікту. Одеса: Юридична література, 2020. 210 с. (Використовуються с. 85-102).

13. Лікарі за права людини (PHR). Неупереджене надання медичної допомоги. Фактлист PHR українською мовою. Березень 2022. 4 с.

14. Скрипка О.М. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2023. 520 с. (с. 167-175).

**Альонкін О.А., к.ю.н., доц.
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
ЗВО Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ**

СТАН ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПАРКУВАННЯ АВТОМОБІЛІВ

У відповідності зі ст. 38 Земельного кодексу України від 25.10.2001 [1], до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування. У свою чергу, громадську забудову складають об'єкти соціально-культурного та комунально-побутового призначення, які розташовані на відповідних земельних ділянках. До таких об'єктів відносяться й місця паркування приватних автомобілів.

Варто зазначити, що містобудівна діяльність передбачає проектування, реалізацію та управління процесами здійснення заходів, щодо створення функціонально оптимальної архітектурної структури окремо взятого міста, його районів та мікрорайонів у відповідності до об'єктивно реальних економічних, соціальних, демографічних та інших показників. При цьому потрібно враховувати: розвиток комунікаційної та транспортної інфраструктури; збереження та покращення природно-екологічних умов; розвиток та адаптацію до сучасних умов традиційного характеру соціального середовища.

З набуттям Україною незалежності та подоланням економічної кризи 90-х років ХХ ст. стрімкими темпами почав зростати добробут населення нашої держави. Відповідно збільшується й кількість приватних автотранспортних засобів на душу населення. Як зазначає у праці Р. Любицький, рівень автомобілізації в містах України невпинно зростає, зокрема на кінець першого десятиліття ХХІ ст. становив понад 200 автомобілів на 1 тисячу мешканців. Для порівняння: на той час у Польщі цей показник – 571 автомобіль на 1 тисячу мешканців, у Німеччині – 555. Щодо земельних правовідносин та забезпечення екологічної безпеки подібна ситуація провокує негативний вплив на навколишнє середовище (як антропогенне, так і природне) та створює відповідні соціальні й економічні проблеми в межах міст зокрема та держави загалом [2, с. 1]. Надалі розвиток подібної ситуації в містах призводить до виникнення чіткої закономірності: всі під'їзні шляхи біля адміністративних та офісних будівель, тротуари і навіть газони біля житлових будинків заставлені легковими автомобілями. У містах є певна кількість платних і безоплатних наземних місць паркування транспортних засобів, але вони не сприяють вирішенню цієї проблеми.

У вітчизняній юридичній літературі існують теоретичні розробки, спрямовані на подолання проблеми порушень правил дорожнього руху пов'язаних з порушенням правил паркування, зокрема приватних автотранспортних засобів. Ця проблема розглядається суто з позиції репресивних заходів, тобто шляхом застосування адміністративно-правових стягнень, використання яких характеризується невідповідністю сучасним соціально-економічним